LETHRICA

ÅRGANG 3, NR. 8 — DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE — OKTOBER 2009

Indvielse af Gudenes Stræde

Den største begivenhed i vore foreninger i dette efterår er utvivlsomt indvielsen af Gudernes Stræde, som fandt sted den 13. september.

Inde i bladet er en artikel om Gudernes Stræde og desuden den tale, Hans-Ole Hansen holdt om sin far.

Middelalderlig fløjtespiller

Logo for Gudernes Stræde tegnet af Tove Skov Roer

Ryttere fra Prindsens Hvervning

Som det ses her til højre, er der også mange andre interessante artikler i dette nummer.

Glædelig jul og godt nytår til alle vore læsere.

På redaktionens vegne

Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

LEDER: 2
Ny redaktør
Kommuneplanforslaget

HISTORISKE ARTIKLER: 3
Kirke Sonnerup
Af Karl-Johan Rubæk

De forsvundne gravhøje ved Vibevadgård 6
Af Olav Sejerøe

Bayers billeder 10
Af Olav Sejerø

Gudernes Stræde 11
Af Jørgen Olsen

Tale ved indvielsen af Gudernes Stræde 13
Af Hans-Ole Hansen

NYT FRA DE HISTORISKE FORENINGER

Lejre Historiske forening 18
Udgravningerne
Jørgen Olsen 80 år

Egsnhistorisk forening, Hvalsø 20
Kirkeudflugt
Årets pris

Bramsnæs Lokalhist. Forening 23
Studiekreds Lejrekredsen
Tur til Schleswig

NYT FRA LEJRE-ARKIVERNE 25
Af Anette Tonn-Petersen
Arkiverne i Lejre Kommune
Herregårdsstudiekreds

LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER 29
Af Bent Gottfredsen

Kommende arrangementer 32

LEDER

FARVEL TIL DEN GAMLE REDAKTØR - VELKOMMEN TIL DEN NYE

Lethricas redaktør Mogens Refsgaard har, efter at have stået for fem udgivelser af bladet, valgt at trække sig fra posten.
Mogens skabte i sin redaktørtid bladet i den form, vi nu kender, og som vi i bestyrelserne har været meget tilfredse med. Det tror vi også, at medlemmerne har været.
Imidlertid har det været meget svært for Mogens at forene den periodisk meget tidskrævende redaktørpost med en fuldtidsstilling. Det har vi i bestyrelserne fuld forståelse for.
Vi takker Mogens varmt for hans indsats.

Thyra Johannesen fra Hvalsø har efter grundige overvejelser påtaget sig opgaven som Lethricas nye redaktør. Det er vi i bestyrelserne meget glade for.
Thyra har ikke tidligere arbejdet med lignende opgaver, så arbejdet er nyt for hende, men hun kan det der med IT.
.
Vi byder Thyra hjerteligt velkommen.

KOMMUNEPLANFORSLAGET

Nu er Lejre Kommunes første kommuneplanforslag sendt i offentlig høring.
Der er tale om et særdeles fint og gedigent stykke planlægningsarbejde.
På det kulturhistoriske område ser det rigtig godt ud. Roskilde Amts mange fremragende rapporter om kulturmiljøer og kirkeomgivelser er indarbejdede både for landsbyerne og for det åbne land.
Der lægges op til en forsvarlig administration af vore kulturmiljøer. Det vidner alene sprogbrugen om. ”Bør” er blevet til ”skal tilstræbes”, og fravigelser fra reglerne hedder ”kan undtagelsesvis i særlige tilfælde”.
Arbejdet med lokalplaner for landsbyerne skal genoptages, som foreningerne længe har efterlyst, og som noget nyt bliver vort ønske om, at lokalplanerne også skal omfatte ”husrækker” som f. eks. Holtensminde, imødekommet.
Kommuneplanforslaget vil være et særdeles godt instrument i arbejdet for ”en bo- og oplevelseskommune” og ikke mindst for, at kommunens ønske om at komme til at indgå som en del af nationalparken Det kulturhistoriske Landskab kan tages alvorligt.
Lejre Kommune markerer nu, at man er villig til at påtage sig den del af ansvaret for kulturlandskabet, som ligger inden for kommunens beføjelser. Det er flot.
Der vil sikkert komme kritik. Fra de historiske foreningers side siger vi derfor til politikerne ”kridt skoene og stå fast. ” I er på rette vej.
Enkelte steder kan man ønske sig tilføjelser eller præciseringer, og der er naturligvis holdninger, man kan være enige eller uenige i. Sådan skal det også være.
De enkelte foreninger vil hver for sig kommentere det for deres områder.

Bent Gottfredsen.

HISTORISKE ARTIKLER

KIRKE SONNERUP

Mærkedage fra perioden 1800 til 1930

Af Karl—Johan Rubæk

Til Kulturdage i Lejre i foråret havde Bramsnæs Lokalhistoriske Forening ved næstformand Mogens Rimm lavet en række videointerviews med ældre beboere i Kirke Sonnerup. Interviewene blev vist et par gange i Kulturhuset ved Sonnerup Skole og handlede kort sagt om Kirke Sonnerup i "mands minde". Det vil sige perioden fra 1930erne til i dag, hvor byen havde gennemgået den klassiske forandring fra landbrugsby til forstad til København.

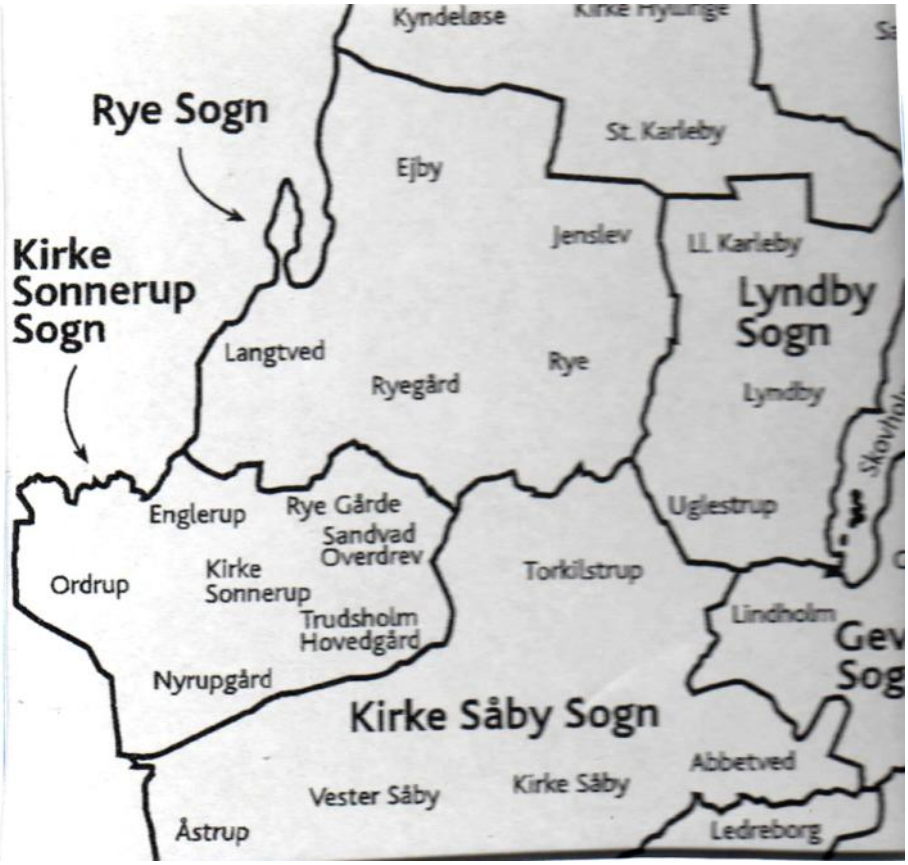

Udsnit af "Sogne-og ejerlav" i Lejre kommune 2007

Denne artikel vil så gå nogle skridt længere tilbage, nemlig til perioden år 1800 til 1930. Jeg har kaldt det "mærkedage," fordi jeg vil fremhæve nogle væsentlige ting, der skete i og ved Kirke Sonnerup.

Den specielle udskiftning i år 1800

Oprindeligt havde sognet 5 ejerlav, altså fem landsbyer, som tog sig af jordens dyrkning m.m. Navnene var Kirke Sonnerup (eller Sonnerup), Ordrup, Englerup, Nyrup samt lidt senere Trudsholm Hovedgaard. Efter udskiftningen (omfordelingen af jorden omkring år 1800), fik sognet 7 ejerlav.

Årsagen var, at Ryegaard i Rye Sogn ejede jord i den nordlige del af Sonnerup Sogn, og derfor kunne oprette to nye ejerlav: Rye Udflyttere (senere benævnt Rye Gaarde) og Sandvad Overdrev.

De implicerede bønder fra Rye var ikke begejstrede for denne ordning. Dels var området - som det ene navn fortæller – både sandet og overdrevsagtigt. Dels - hvad endnu værre var - så skulle de skifte kirke

og sognepræst. Angiveligt gik der en længere årrække, inden sindene faldt til ro.

Frådstensbruddet i Vintre Møller 1873

Vintre Møller (Hwinæ Møller 1413) ligger på grænsen mellem Ordrup, Nyrupgaard, Englerup og Kirke Sonnerup ejerlav. Byen har aldrig været et selvstændigt ejerlav. Men helt fra middelalderen var de 5 vandmøller ved Sortekilden eftertragtede af magtens mænd, hvilket ses af, at Roskildebispen ejede en af dem.

Navnet Hwinæ kommer af, at de hvinede, når de kørte.

Frådstensbrudet ved Vintre Mølle

Ved næstøverste vandmølle var der fra tidlig middelalder, altså omkring år 1100, et frådstensbrud. Altså et sted, hvor rindende vand gennem årtusinder har afsat kildekalk på strå og anden bevoksning. Kalkstenen kunne nemt hugges eller saves ud til bygningssten, og det blev det da især i kirkebyggeriet før 1170, hvor munkestenen holdt sit indtog. Alle 6 kirker i Gl. Bramsnæs kommune er oprindeligt bygget af frådsten.

I 1873 genåbnedes frådstenbruddet ved Sortekilden for at restaurere Kirke Sonnerup kirke samt kirken med de to tårne i Tveje Merløse (i 1893). Nu henligger bruddet helt tilgroet lige oven for det 2 meter høje vandfald på Sortekilden.

Kirke Sonnerup kirke 1875

Lokalhistoriker L.P. Bigaard skriver i bogen Rye – Sonnerup i 1941: "I nyere tid er kirken som nævnt blevet stærkt istandsat. 1874 – 75 lod grev Scheel bygningen restaurere ved arkitekt Georg E.W. Møller, som søgte at føre kirken tilbage til den oprindelige stil (romansk). Skibets sydmur blev ommuret, kor og korrunding nedrevet og genopbygget af frådsten, og koret dækket af en tøndehvælving. Skibet fik nye, store, rundbuede vinduer og en ny gesims. Vestforlængelsens og tårnets sydmure blev skalmurede, og et nyt våbenhus af frådsten blev bygget i stedet for et tidligere, som var blevet opført i 1859 af små mursten. Forud for dette fandtes der et gammelt våbenhus af "kalksten". I det indre blev der malet nye dekorationer med romanske motiver."

Sonnerup kirke, akvarel, L. Phlysant

Sonnerup telefoncentral 1906

De nye tider meldte sig også i Kirke Sonnerup i form af en telefoncentral. Først som underafdeling af Hvalsø med 10 abonnenter, og i 1912 som selvstændig central med 21 abonnenter. Cykelfabrikant P. Christiansen blev centralbestyrer, og hans hustru passede centralen helt op i midten af 30erne. 1936 blev frøken Marie Kristine Andersen bestyrer af centralen, der nu var vokset til 73 abonnenter!

Skolen 1915

En udslidt bygning fik i 1915 en værdig afløser lige over for kirken. Den trefløjede bygning blev opført i en stil, der de efterfølgende år blev betegnet som "Bedre byggestil", og som karakteriseres ved symmetri, gode materialer og hvide gesimser og vinduesåbninger.

Uvist af hvilken grund omtaler L.P. Bigaard ikke den nye skole, men nævner dog, at lærer Niels Erhard Manniche var førstelærer og kirkesanger i Sonnerup fra 1871 til 1913. Ved sin side havde han frøken Marie Jensen som lærerinde.

Vintre Møller 1936

Den 14. september 1936 opstod der ild i næst øverste vandmølle, kaldet Plambechs Mølle. Ilden bredte sig til mellemste mølle, og begge udbrændte. Det blev afslutningen på måske 700 års møllevirksomhed i Kirke Sonnerup Sogn.

De fem møllers navne var i 1900-tallet: Øverste mølle (eller Slibemøllen), Plambechs mølle, Falchs mølle, Mellemste mølle og Nederste mølle (eller Bønholm mølle).

De fem møller, som aldrig manglede vand fra Sortekilden, var gennem 700 år brugt til mange formål: Kornmaling, mel- og grynmaling, stampemølle for huder, skind og vadmel.

Øverste vandmølle drev

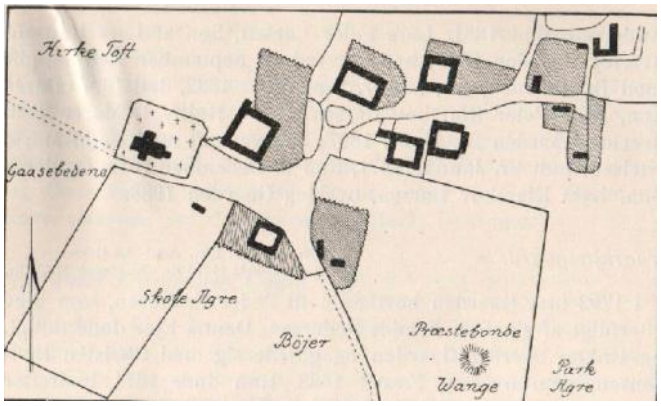

Sonnerup by 1795

også en lille papirfabrik i midten af 1800-tallet. – Der var jo vand nok.

Rester af 4 af møllerne ses endnu. Kun den øverste mølle har stadig et møllehjul. Men Sortekilden sender stadig sin uopslidelige ressource af vand gennem dalen og ud i Tempelkrogen.

Kilder:

Rye – Sonnerup L. P. Bigaard 1941

Sonnerup kirke Marianne Johansen 1995

Landsbyvandring Anette Tonn - Petersen 2006

Sogneplancher Karl-Johan Rubæk 2007

DE FORSVUNDNE GRAVHØJE VED VIBEVADGÅRD - OG HVAD DE GEMTE

Af Olav Sejerøe

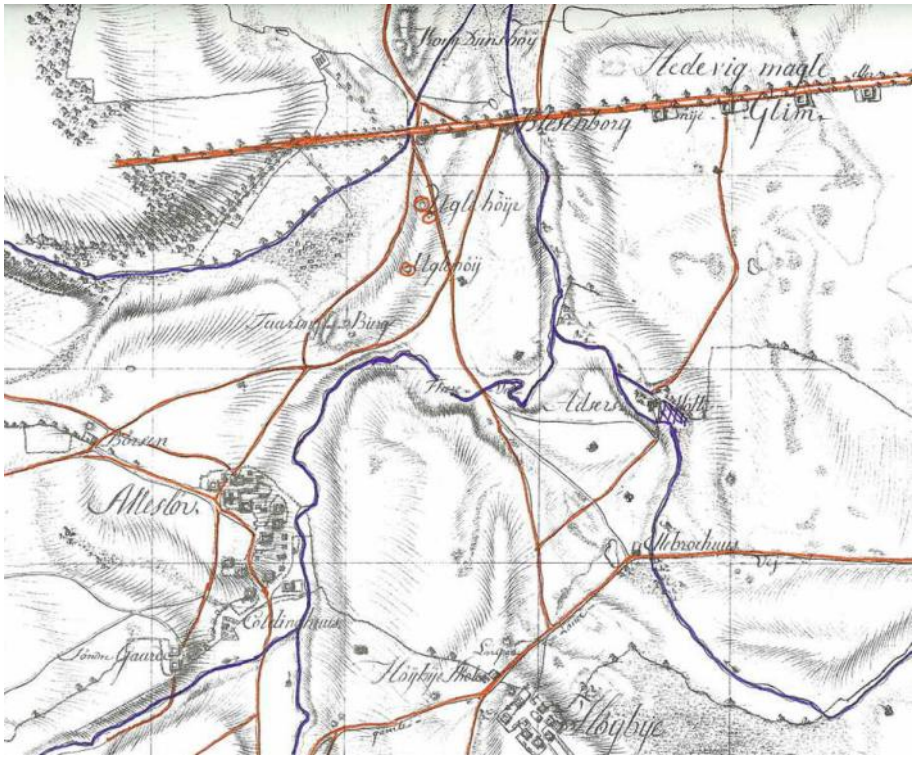

Stockfleths kort. Man ser de to jernalderhøje, Uglehøje, syd for Alléen

Da Kalundborgbanen blev anlagt i 1874, var der brug for store mængder grus til banedæmninger og sten til broer. Mange fortidsminder langs banen gik til ved banens opførelse. Omkring Lejre station forsvandt 5 gravhøje. De lå på Vibevadgårds areal. To jernalderhøje lå tæt ved alléen. To bronzealderhøje lå, hvor banen i dag ligger. De lå på noget af den ås, som hed Taaring Bierg. En jættestue lå øst for den nuværende Uglehøj.

De nu forsvundne høje kan ses på gamle kort. Da landevejene fra Roskilde til Holbæk og Ringsted skulle laves, måtte der først laves kort over området: Kortene her på egnen blev lavet af vejinspektør major Christoffer Stockfleths. Hans kort fra 1770'erne viser de nu fjernede høje. Især de to høje lige syd for Alléen, som på kortet hedder Uglehøje, er interessante. De var nogle af de få høje, vi havde fra Yngre jernalder.

De to høje kan også ses på en af Christian Bayers akvareller.

Christian Bayer har stået

Uglehøj

Bayers akvarel, hvor man til højre i det fjerne kan se de to Uglehøje

på Bøgebakken og set mod Roskilde. Man kan skimte Roskilde Domkirke. I baggrunden til højre kan man se Alléen. Foran Alléen helt til højre i billedet kan man se de to Uglehøje. De ser ud til at ligge højt, og det passer dårligt med den lavning, som i dag er på stedet.

Ser vi i stedet på Stockfleths kort, kan vi se den ås, som er en fortsættelse af Hestebjerget, som ligger under Uglehøjene og fortsætter til Taaring Bierg. Uglehøjene har ligget højt på en ås. En ås består af materiale sorteret i vand. Den indeholder ofte grus af en ensartet og god kvalitet. Derfor er så mange åse forsvundne som grusgrave, ligesom det er sket her.

Entreprenøren, som har lavet banen, må have betragtet åsen som en guds gave og brugte den flittigt. De høje, som lå på åsen, gik med i købet. Det drejer sig om de to nordligste høje fra yngre jernalder, Uglehøje på Stockfleths kort, samt to høje fra bronzealderen, der lå, hvor bane og station nu er. De ligger på Stockfleths kort på Taaring Bierg.

Entreprenøren, Lauritz Petersen var en ivrig oldsagssamler, så det var ikke så mærkeligt, at en del oldsager kom i hans samling. Lauritz Petersens samling blev senere erhvervet af hans nevø Gustav Monberg, og samlingen er nu på Nationalmuseet. Billederne viser nogle af de flotteste af genstandene, som nu er på Nationalmuseet.

Mest spændende og usædvanlige er de tre skålformede spænder fra 7-800 årene. De viser, at Uglehøjene var to af de i Danmark så sjældne højbegravelser fra de sagn-

Skålformede spænder fra to kvindegrave fra yngre jernalder

fyldte århundreder før vikingetiden. Spænderne findes altid parvis og var standardudstyr i tidens velhavende kvindegrave. Gustav Monbergs journal oplyser at de blev fundet i to små høje. Vi er så heldige, at Christian Bayer var øjenvidne til fundet af

den ene. Det var i en høj nær Skrædderhuset i Allé-en.

Det må være en af de to Uglehøje på Stockfleths kort.

Det gik også ud over et par høje fra bronzealderen. Da Lejre station skulle anlægges i årene 1872-74, lå der på bakken to bronzealderhøje, som var i vejen for anlægget og måtte fjernes.

Christian Bayer var samtidig med udgravningerne i Lejre på et af sine hyppige feriebesøg. Han skrev harmdirrende om ødelæggelserne af højene og reddede en del af fundene for eftertiden. I sin bog "Gamle minder" fra 1925, fortæller Christian Bayer om udgravningen:

"*Men så blev der begået en Vandalisme, idet der blev sløjfet en betydelig Kæmpehøj fra Bronzealderen; at den var betydelig, måtte fremgå af det Fundne, ... vist er det, at det vilde have været et betydeligt fund for muset, hvis det var blevet kyndigt undersøgt og behandlet, og ikke af en brutal jernbaneentre-prenør med arbejdere. Jeg, som af min Ven Per var gjort opmærksom på åbningen af højen og så, hvad der var fundet, bød arbejderne en god betaling for det, idet jeg ville overlade det til museet. Vi var omtrent blevet enige, da ingeniøren kom til og påstod, at det fundne var hans. Dette benægtede jeg og han blev da grov og sagde, at han nok selv skulde indsende det Fundne, hvad han ikke gjorde*".

Det lykkedes dog alligevel Christian Bayer at købe nogle af oldsagerne af arbejderne uden om entreprenøren, men han afleverede dem heller ikke til museet.

I 1952 købte Roskilde Museum af Christian Bayers søn pastor Aage Bayer nogle bronzefund, nemlig en bronzefibel og et bronzesværd, som skulle stamme fra de høje, der blev ødelagt ved banens anlæg.

I 1986 modtog Lejre Fredningsforening en urne fra yngre bronzealderen som testamentarisk gave fra Christian Bayers barnebarn, fru Vibeke Bak i Maribo.

K.E.Jacobsen betalte for restaureringen af urnen. Den var i en årrække udstillet på vores udstilling i svinestalden på Ledreborg. Urnen er nu deponeret hos K.E.Jacobsen.

Urnen er fra samme høj, og må være fra en sekundær begravelse i højens top.

Den er fra yngre bronzealder omkring 700 f. kr.

Sådanne urner indeholdt de brændte skeletrester af en afdød, ofte ledsaget af gravgaver. De findes ofte nedgravet i overfladen af storhøje fra ældre bronzealder.

Højene var, som de fleste høje fra ældre bronzealder, opbygget over en centralgrav med egekistebegravelse. Oldsagerne herfra kom i Lauritz Petersens besiddelse. Nogle af dem blev i 1962 afleveret til nationalmuseet af Ellen Monberg, enke efter Lauritz Petersens nevø Gustav Monberg, som havde arvet

hans samling .

De nævnte oldsager var en smuk bronzebælteplade, som vidner om en kvindegrav fra ældre bronzealder. Et sværd og en økse, som vidner om en mandsgrav fra samme tid, omkring 1400 år før Kristi fødsel.

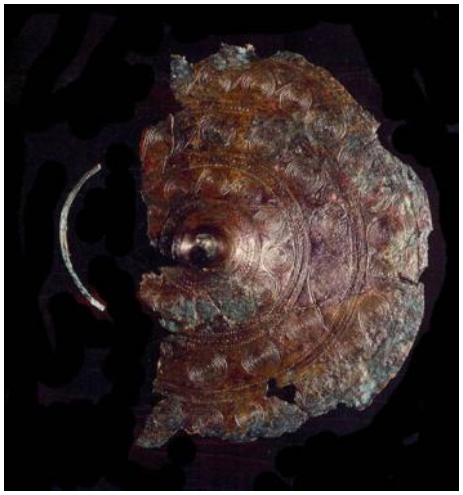

Bæltespænde og brudstykke af armring fra kvindegrav fra ældre broncealder

Også et par storstensgrave fra stenalderen har formodentlig måttet give sten til banebyggeriet. Den ene er Allerslev dysse, som ligger i et grønt anlæg mellem parcelhuse op til Bispegårdsvej over for Allerslev skole. En af Chr. Bayers akvareller viser resterne af dyssen, og teksten til billedet er: Runddysse på Allerslev mark, ødelagt ved banens anlæg. Dyssen ligger i dag som på Bayers tid bortset fra, at den nu har et par flotte egetræer.

(se notits om Bayers billeder)

På Stockfleths kort kan man se signatur for en storstensgrav lige øst for den tilbageblevne Uglehøj. Den ligger lige øst for, hvor to veje krydser, lige under ø i Uglehøj. Her udgravede Lejre Fredningsforening resterne af en jættestue. Der blev fundet sandstensfliser fra en tørmur og brændt flint og spor af jættestuen. Hvornår den er fjernet, ved vi ikke. Den findes på Stockfledths kort fra slutningen af 17hundrede tallet. På de historiske kort "De Høje Målebordsblade," som er tegnet efter banens opførelse sidst i 18hundrede tallet, er jættestuen væk.

De seks højes skæbne vidner om de mange fortidsminder, som er forsvundet de sidste par hundrede år. Især anlæg af jernbaner og udskiftning og udflytning af gårdene fra landsbyerne førte til sløjfning af mange gravhøje.

Mejsel, sværd og økse fra mandsgrav fra ældre bronze-alder

BAYERS BILLEDER

Af Olav Sejerø

Allerslev dysse. Bayers billede fra 1875

Allerslev dysse i dag i et grønt anlæg mellem parcelhuse

Christian Bayers billeder fra Lejreegnen giver et godt indtryk af, hvordan der så ud her på egnen for godt 100 år siden. På LHF's hjemmeside er der et galleri med en del af Chr. Bayers spændende billeder. Dem er det værd at gå ind og se.

Lethrica vil fremover vise et af Bayers billeder sammen med et fotografi af samme lokalitet i dag. Vi starter med Allerslev Dysse. Her har Bayer lavet en tegning lige efter banens anlæg. Teksten til tegningen er: Runddysse på Allerslev mark, ødelagt ved banens anlæg.

(Se mere om de fortidsminder, der forsvandt ved banens anlæg, i artiklen om fundene fra Vibevadgård.)

På fotografiet kan man se, at Allerslev Dysse ligger i et grønt anlæg mellem parcelhuse lige over for Allerslev Skole. Der er bygget ret tæt til dyssen. Det ville ikke være lovligt i dag, hvor der skal friholdes 100 m rundt om fortidsminder. På fotografiet kan man se de samme sten som på Bayers billede.

Vi må forestille os, at Allerslev Dysse har været intakt med mange store sten, også randsten, indtil banen skulle anlægges. Den har så virket som stenbrud ved anlæg af banen. Bayer tegner så det, han kalder den ødelagte dysse. Det er bemærkelsesværdigt, at der bortset fra et par flotte egetræer ikke er sket ændringer af dyssen, siden Bayer lavede sin tegning. Så trods vandalismen ved banens anlæg er Allerslev dysse i dag et flot og spændende fortidsminde, hvor kvarterets børn leger og klatre i de to egetræer.

GUDERNES STRÆDE

AF Jørgen Olsen

Den 13. september 2009 kl. 13.00 blev "Gudernes Stræde" åbnet ved en stort anlagt fest ved den store Skibssætning i Gl. Lejre.
De ca. 80 opsatte fortællepæle og endnu flere retningspæle fortæller om og viser vej igennem "strædet", og tager man det i et stræk, så er der tale om ca. 60 km fra Mosede Fortet ved Karlslunde Strand til Vellerup Vig – en indskæring fra Isefjorden på Hornsherreds vestside.

Initiativet til en stiforbindelse blev taget af Danmarks Naturfredningsforenings afdelinger i de respektive kommuner Solrød, Greve, Roskilde og Lejre, der var stærkt betaget af den rige og nuancerede natur: vandløb og åer, enge, moser og marker, plantager og skove på strækningen. Her til kom de historiske foreninger, især i Lejre kommune, med Martin A. Hansens essay "Gudernes Stræde" i hånd. Et essay, som blev trykt første gang i Jul i Roskilde 1954 og siden genudgivet i 2003 af Lejre Historiske Forening.

Med stien – strædet forenedes den overvældende natur med den overvældende historie i en skøn symfoni langs "stængelen" fra Køge Bugt til Isefjordens vande – og efterfølgende vil der nok blive sat "blade" på "stængelen" i form af kortere rundture i udvalgte områder!

Forfatteren Martin A. Hansens 100 års dag blev fejret den 20. august i år. Martin A. Hansen og hans kone Vera døde meget unge, begge under halvtreds år gamle, i h.h.v. 1955 og 1958. De ligger begravet på Allerslev kirkegård i det østlige hjørne mellem våbenhus og skib – "under det hellige tagdryp" – et citat hentet fra fortællingen "Tirad" i samlingen Paradisæbler. Gravstenen stammer for i øvrigt fra en højudgravning i Over Dråby ved Jægerspris.

Bondesønnen, skolelæreren, historikeren, digteren Martin A. Hansen og Vera boede i deres sidste leveår i huset "Salum" i Allerslev. Her blev storværket "Orm og Tyr", der fortæller om brydningen mellem hedenskab og kristendom, til – og ligeledes de essay "Gudernes Stræde", som giver navn til stien.
I min fremmedordbog beskrives ordet "essay" som "kortere almen fattelig og bevidst subjektiv præget, uforpligtende prosastykke, der i kunstnerisk form og uden forsøg på fuldstændighed belyser og reflekterer over et emne, især fra kunst litteratur og videnskab, ofte med en intimt præg".
Sådan også "Gudernes Stræde"

M.A.H. bygger på en tese om, at der indenom og ikke kun nord om Sjælland gik en handelsvej, en hærvej og en gudetogetsvej fra Køge Bugt til Isefjorden gennem vådområder, moser, enge,

mark og skov. Ikke bare et hjulspor eller hestetramp, men en bred vifte af forløb med skift fra århundereder til århundereder og årtusinder til årtusinder. Det er spor efter de første højbyggere, dyssernes mestre, det er jættestuerne, det er stenaldermonumenterne på dalstrækningerne ned mod åløbene, det er de højtliggende bronzealderhøje og endelig jernalderens og vikingetidens bo- og gravpladser. Ofte er der tale om højrækker eller samspil mellem høje, der optræder i symetri og kan tillægges rituel betydning – f.eks. omkring Kirke Syv.

Indfaldsvejen i Køge Bugt har imidlertid betydning også længere fremme i historien ja, ret beset helt frem til vore dage. Venderne handler og hærger på Sjællands kyster i det 11. og 12. årh. og ikke mindst der, så gårde bliver til borge med forsvarsanlæg og udsigtshøje. Svenskekrigene afsætter spor på disse egne i senere århundreder – og også englænderne er på færde og truer landets liv og helse. Ja helt oppe under 1. verdenskrig rejses Mosede Fortet og Tunestillingen som forpostforsvar mod indfald fra bugten og til værn om København.

Isefjorden er den anden indgang til "Gudernes Stræde".
I tidernes morgen hørte Hornsherrets kyster til et af de tættest beboede områder i det der blev til Danmark.
Køkkenmøddingerne mellem vand og land fortæller om fjorden som en rig fiskeplads og om den bagvedliggende skov som en rig jagtplads.
Højrækkerne er markante og talrige ned igennem herredet og ikke mindst omkring Vellerup Vig for så at fortsætte langs Fjordstien, (der et stykke har sammenfald med "Gudernes Stræde" mod nutidens Rye, Lindholm og Ledreborg til Lejre – og om det sted skrev Martin A. Hansen:

"Lejrekongerne sad ved denne Vej som Ræve, der har flere Udgange. De sad ogsaa med Sporer i begge Sjællands Flanker. Saadan et Omraade duede som Rygrad i den begyndende Rigsorganisation, som Overleveringen tillægger Skjoldungetiden i Germansk Jernalder. En politisk Enhed har tilmed betydet en officiel kultisk Enhed. Det vigtig Hærstræde har ogsaa været Gudernes Vej"

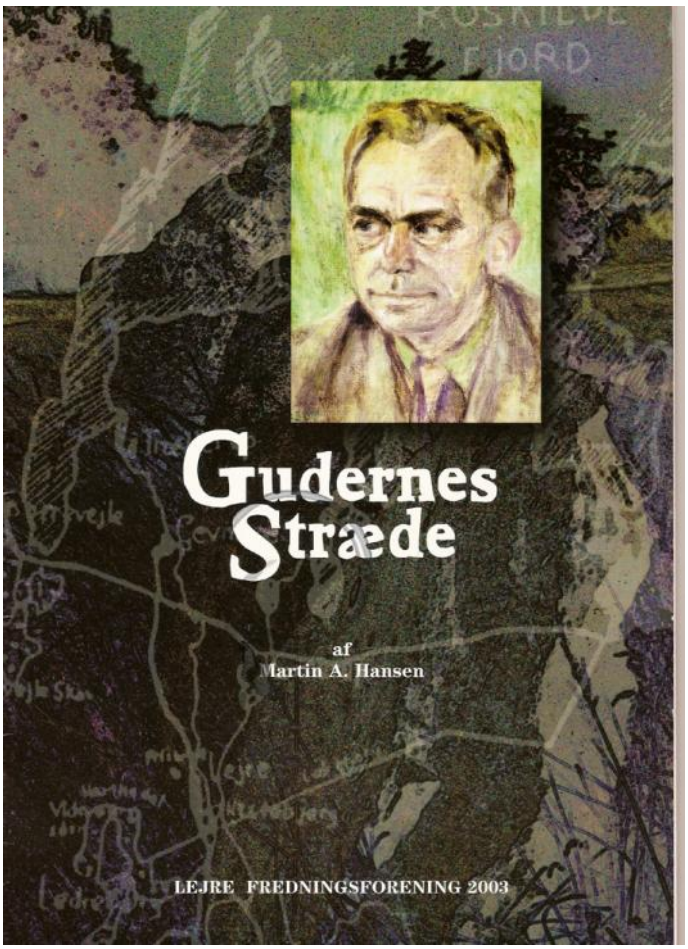

TALE VED INDVIELSEN AF "GUDERNES STRÆDE" I SKIBSSÆTNINGERNE VED LEJRE

Af Hans-Ole Hansen

Det er mig en ære på denne dag og på dette sted og på opfordring af de historiske foreninger og Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomitéer med en kort tale at sætte "Gudernes Stræde" i perspektiv.

Æren vil jeg række videre til den mand, min far, forfatteren og historiefortælleren Martin A. Hansen, der skabte visionen om en forfædrenes hær- og handelsvej fra Isefjord til Køge Bugt med Lejre i midten. Han ville have sat pris på den mægtige folkeligt-frivillige indsats, det har kostet jer at skabe denne fremtidsrute.

Her på det fredelige og nu fredningssikrede hellignæs mellem Lejre og Kornerup Å var der for mange år siden gang i grusgravningen. De resterende store, stående eller liggende sten på næsset planlagt slået til vejskærver. Og den store jernaldergravhøj, "Grydehøj", var under nedpløjning.

Behjertede mennesker frelste heldigvis dette et af Danmarks vigtigste vikingemindesmærker fra fuldkommen ødelæggelse og fik efterhånden frikøbt grunden under stensætningerne og gravhøjen med egne og med offentlige midler.

Vi er dem på denne dag tak skyldig, ligesom vi skylder at takke alle de andre, som gennem bevaringsarbejde med natur- og kulturværdier lagde grunden til det "Gudernes Stræde", vi indvier i dag. Som ikke blot bevarede, men også ville formidle den fyldighed af værdier, vi har langs denne rute.

Et af disse mennesker var Martin A. Hansen, som dog næppe kunne have stået her i dag i en alder af 100 år. Som hans søn står jeg i hans sted. Og jeg er fuld af erindring om et menneske, der døde som knap 46-årig i 1955.

Det var ham, som i en sidste vision, bragt i Jul i Roskilde 1954, offentliggjorde betegnelsen "Gudernes Stræde". Ikke som navn på

Hans-Ole Hansen taler og mindes sin far

Lurblæsning indledte hver tale

en vej eller sti, der havde været engang og som arkæologer ville kunne udgrave og vise forløbet af.

Men som en indre, åndelig eller mental skabelse af afgørende betydning for de fortidsmennesker, de forne mennesker, der i bondestenalder, bronzealder, jernalder og i vikingetiden beboede egnene mellem Isefjord og Køge Bugt Egne rige på vidtstrakte græsninger, på store skove, på gode landbrugsjorder og på skibsveje til handel.

Visionen kaldte han for et "stræde", der i europæiske sprog – street, strasse, strada – bruges om en landevej, om snævre farvande og om smalle bygader.

At det var "Gudernes" og ikke menneskenes stræde stod ham klart.. Med sagn og stednavne, offersteder, gravanlæg og forbindelseslinjer til himmellegemer kunne fortidens mennesker have skabt kosmologiske landskaber omkring det vejfar, der fra fjord til bugt gik *indenom* Sjælland, ikke *uden om*.

Martin A. var historisk belæst. Men digter. Én af de bedste, vi havde i det 20. århundrede. Af fagforskere opfattet som digter, og ikke som historiker. Først nu, flere ti-år senere, er forskningens syn på sakrale forklaringsmodeller på forhold, der ligger ud over, hvad vi kan finde og udgrave i jorden, kommet tættere på vor digters vision.

Stifteren af SKALK, Harald Andersen, videreførte i begyndelsen af 1950-erne sine afdækninger af den vikingetidsgravplads, der strakte sig ind under de store stensætninger i skibsform her på det næs mellem de to åløb, der engang må have været et helligt grav- og kultområde.

Fra da af og frem til denne dag blev der i perioder, med Roskilde Museum som drivkraft og mange, frivillige som undersøgere i landskabet, gjort det ene betydelige fund fra jernalder og vikingetid efter det andet, fulgt op med omfattende fredninger og med voksende formidling, som det skete med "Sagnlandet Lejre" og nu med Lejre Museum.

Jeg var med ham, da han opdagede og udviklede visionen om "Gudernes Stræde". Det var gådefulde "ekspedtioner" for en

dreng på 14 – 15 år, der hellere ville bygge dæmninger over åløbene og var vild med ridderfilmen "Ivanhoe". Et sted skriver Martin A., at "Landet er en hel Sfinx", altså fuld af *gåder*. Vi var "*gådegængere*", som de fortællinger om den tid, jeg skriver på for tiden, nok kommer til at hedde.

En af gåderne var den dobbelthed, som en række navne på steder kan forklares med. "Hestebjerg" her ovre hedder sådan, fordi heste gerne foretrækker af at gå op på høje steder i varmt vejr, siger den *ene* forklaring. Den *anden* forklaring siger, at fordi heste har den "evne" at ville op på høje steder, så må den bakke, hvor hestekult og hesteofring foregår, hedde "Hestebjerg". Der er blevet fundet kranier af ofrede heste her oppe på gravpladsen.

Martin A. vidste udmærket, at stednavne kan skifte, at stednavne med en brugstid på et eller to tusinde år, eller endda endnu længere, over tid betinges af absolut kontinuitet i samfundet. Han vidste udmærket, at myter og sagn kan *vandre*, men at fund i jorden *ligger* der til evig tid. At fund er det *objektive* og sagn det *subjektive*. Martin A. satte pris på de kilder, som arkæologi, filologi og folkemindeforskning frembringer.

Prindsens hvervning ankommer i fuld galop

Jeg var med ham ude på stederne, hvor delstrækninger af "Gudernes Stræde" syntes at tegne sig på hans landkort, vist med farvede kortnåle for stednavne, sagn, offerfund og fortidsminder, samlende sig i klaser og plamager, eller – som gravhøjene – i lange rækker langs ét eller andet, der måtte være ældgamle vejfar.

Han tog ofte hurtige blyantsskitser på sin blok. Afsøgte med kikkerten fjerne landskabsmærker og bavnehøje, man i forne dage kunne have rettet ind efter.

Mærkede iagttagelser af på slidte målebordsblade, opdateret via Nationalmuseets sogneindberetninger. Tog af og til igen ud til stederne for at måle afstande med sit målebånd eller pejle sigtelinjer med sit dengang moderne, 400 graders pejlekompas. Tog omhyggelig hensyn til misvisningen dengang.

Jeg var med ham, da han ville måle afstanden i romerske fod mellem Syv kirkes mure og den linje af gravhøje kirken ligger midt i. Var kirkens forgænger, trækirken, lagt på et hedensk kultsted,

Lejres borgmester taler

der forholdt sig til kæmpehøjene?

Jeg var med ham, da han ville se de bygningsspor under gulvet i Snoldelev kirke, som arkæologer havde afdækket. Kirken lå midt i et af hans helligfelter med "Salhaukum", Salløv, og Snoldelev-runestenen. Var der spor fra også en hedensk hovbygning? Nej, fandt arkæologerne.

Jeg var med ham på ture over markerne her ovre vestpå, ned gennem "Herthadalen", op over "Brændte Grave" med fund af begravelser, og med ham over forbi "Fredshøj", hvor andre begravelser fra oldtiden var gjort, nogle endda af ham selv. Havde der været et stort, helligt begravelsesområde på disse overdrevsbakkers østvendte skråninger?

Jeg var med ham, fordi jeg skulle se hans opdagelse af høje og gamle stednavne ved Vellerup kirke, deres linjebeliggenhed og forhold til sagn. Jeg skulle se denne, hans opdagelse. Var det nordvestpunktet på "Gudernes Stræde"?

Til Karlslunde-Karlstrup egnen kom jeg aldrig med, men han fortalte om "Brødmose" ud mod bugten, med betydningen "bryde", "braut", altså anlæg af en vej, og her lå et "Himmelbjerg". Var det sydøstpunktet af "Gudernes Stræde"?

Og jeg var med ham på hans sidste tur til Abbetved, ved

Den store forsamling. Borgmester Poul Lindor taler

”Helligrenden”. Vi skulle se beliggenheden af ”Havrebakke”, som han mente måtte komme af det oldnordiske navn på en buk, ”Hafar”, en offerbakke muligvis. Og vi skulle finde flere oldtidsminder, hvis skygger han på en tidligere tur mente at have set.

Den 21. marts 1955, på denne tur, standsede det hele. Det var et sted norden for Abbetved, med udsyn op mod ”Herredet” at han rakte mig sin kikkert og sit pejlekompas og venligt og bestemt sagde, at nu må du tage over og fortsætte rejsen videre. I juni var han ikke mere.

Med ”Gudernes Stræde” viste Martin A. os i et videre syn, at fortællingen om fortiden altid må gribe kilderne – alle former for kilder om fortiden – og samle dem *i en vision*, der griber det moderne menneske. Og det gjorde han så. Og han valgte at favne bredt.

Man er nu inde på, at der er en forbindelse mellem det fysiske ydre landskab og det mentale indre landskab i mennesker. Og at oldtidens mennesker tog det helt alvorligt, og derfor konstruerede *orden mod kaos* – fysisk som psykisk – ved at inddrage det større landskab, der omgav deres gårde og bebyggelser.

Med kristendommen blev denne tro lagt hen, thi landskabet var Guds værk og skabt af ham, så det behøvede sande troende ikke at bekymre sig om.

Der er i vor fornufts- og forskningstid andre livsvigtige gudemagter knyttet til det stræde mellem Køge Bugt og Isefjord, som vi dag indvier. *Sundhed* gennem bevægelse. *Nedstresning* gennem sansninger. *Psykisk værdifylde* ved mødet med fortællepælenes forklarede, historiske begivenhedssteder. *Kærlighed* gennem opdagelsen af natursteders plante- og dyreliv. *Tilfredshed og lykke* ved at fighte for og gennemføre bevarelsen af denne moderne og fremtidige livsfylde, som skabelsen af vej og sti og oplysning ad hele

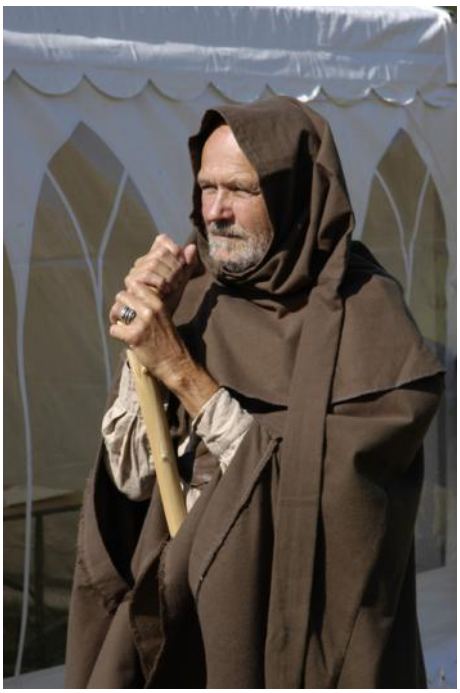

Gråskæg

”Gudernes Stræde” skænker *den* store befolkning, der bebor denne del af Sjælland og Hovedstadsområdet. Derfor er mange flere natur- og kulturminder end Martin A. inkluderede i sin vision med – fra 1. Verdenskrigs store Tunestilling til Egholm Bro ved Vellerup Vig.

Mit ønske på denne dag er, at ”Gudernes Stræde” i fremtiden giver *oplivelse* såvel som *oplevelse* til flest mulig mennesker. Sker det, så er det i sandhed ikke alene menneskenes, men også de nutidigt livgivende gudemagters stræde!

NYT FRA FORENINGERNE

Lejre Historiske Forening

STIFTET 1921

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, *tlf.* 46497483,
E-mail: karl@frandsen.as
Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Afholdte arrangementer

Sommerens arrangementer har været godt besøgt.

I maj sluttede vi vores kirkevandringer på Ledreborg, i Allerslev og i Kirke Hyllinge. Hermed har vi gennem de sidste 3 år besøgt alle vore 17 kirker i Lejre kommune og slotskirken på Ledreborg.

I juni havde vi en vandring omkring Kattinge og op til Boserup med Jørgen Olsen som guide.

Vores årlige udflugt den 30. august gik i år langs med Gudernes Stræde. Det var en rigtig god tur, og vejret var med os trods dystre udsigter i vejrudsigten. Vi startede 60 personer i bus fra Mosede Fort, hvor Kjeld Ejdorf var rundviser. Dernæst tog vi turen over Karlstrup, Snoldelev, Kirke Syv, Lejre, Abbetved, Kirke Såby og Vester

Kjeld Ejdorf fortæller om Karl-

Såby, Ejby, Kyndeløse og Nr. Hyllinge for at ende i Vellerup. På det meste af turen her var Bent Gottfredsen en levende og god fortæller.

Solveig Bruun og Alice Berg har i anledning af Martin A. Hansens 100 års fødselsdag arrangeret en lille udstilling på Lejre Museum i det nye særudstillingslokale. Primært om MAH,s samarbejde med Havsteen Mikkelsen. Det har givet mod på tanden, så vi vil fremover være aktive omkring særudstillinger på museet. For øjeblikket har vi planer om en udstilling med Ole Søndergårds billeder og en udstilling af Bayers skitser fra Lejreegnen.

KOMMENDE ARRANGEMENTER

Når dette læses har vi overstået åbningen af Gudernes Stræde den 13. september. Se nærmere herom andetsteds.

Udgravningerne ved skibssætningen

MANDAG DEN 19. OKTOBER KLOKKEN 19,30 PÅ LEJRE MUSEUM

Museumsinspektør Steen Wulf Andersen vil fortælle om Harald Andersens udgravninger (fra 1944 – 1968) ved skibssætningen ved Lejre, hvor der blev fundet en hel del grave formodentlig fra før skibssætningen blev etab-

leret. Desuden blev Grydehøj udgravet i den periode. Det var før man fandt "hallerne" vest for Lejre, og ikke så længe efter, at der var blevet stillet spørgsmål ved rigtigheden af, at Lejre var et stormagtscentrum i Vikingetiden og den yngre jernalder.

ENDNU FLERE LEJRE-HALLER

TORSDAG DEN 19. NOVEMBER KLOKKEN 19,30 PÅ FELIX

Museumsinspektør Tom Christensen der p.t. leder udgravningerne vest for Lejre vil vise billeder og fortælle om de seneste udgravninger, hvor der er fundet mindst 3 nye haller i området.

Den største af hallerne er 60 meter lang og dermed den største af hallerne der indtil nu er fundet i Lejre. Vi er formodentlig stadigvæk i perioden år 700 – 1000, og nu må det være slået fast, at Lejre har været et centrum i riget i den periode.

Begge arrangementer er i samarbejde med Lejre Museumsforening og er gratis for begge foreningers medlemmer.

Fra Rolf Krake til Gorm den Gamle

Torsdag den 4. februar kl. 19.00 på Felix

Finn Rasmsussen vil med lysbilleder fortælle om perioden fra Rolf Krake til Gorm den Gamle ud fra optegneler i sagaerne og fra Saxo samt arkæologiske fund fra denne periode.

Jørgen Olsen er blevet 80 år.

I starten af Juni blev Jørgen 80 år. I den anledning gav foreningen ham " Det Nordiske Testamente" som gave. Et prægtigt værk der netop omhandler den periode, som Lejre er berømt for.

Jørgens store engagement i foreningen er prisværdigt.

Han var motoren i oprettelsen af Kongsgårdens Venner, der senere er blevet til Lejre Museumsforening.

Hans store drøm er, at levendegøre historien på åstedet. Derfor var han initiativtager til " Museet uden vægge", som han har lagt et stort arbejde i, og sidst i forbindelse med Gudernes Stræde, hvor han har leveret teksterne til fortællepælene i vores område.

Hans historiske viden er omfattende, og vi er mange der har øst af den i forbindelse med de mange vandreture, som han har i vores forening og for andre foreninger.

Jørgen Olsen

Jørgen er en god og levende fortæller og hans hukommelse er enorm.

Karl Frandsen

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, *tlf.* 46492663, *E.mail:* vs.gl.smedje@privat.dk
Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

Kommende arrangementer

Besøg i Jystrup og Valsølille kirker

Lørdag den 24. oktober kl. 14.00

Kirkeværge for Jystrup kirke Sanne Borgstrøm Andersen viser rundt i begge kirker.
Vi mødes i Jystrup Kirke, hvor vi bliver vist rundt til kl.14.45.
Herefter kører vi til Valsølille kirke, hvor vi bliver vist rundt til kl.15.45.
Herefter kører vi tilbage til Jystrup Præstegård, og kl.16.00 drikker vi kaffe i "Stalden", som er et besøg værd i sig selv.
Arrangementet er gratis, dog koster kaffe og kage kr. 20.00 pr. person.
Alle er velkomne.
Ved behov for kørelejlighed kan henvendelse ske til bestyrelsen.

Jystrup kirke

Valsølille kirke

Årets Pris 2009

Bestyrelsen har besluttet at tildele
Årets Pris 2009
til Mette og Jesper Reumert
for forbilledlig renovering af ejendommen
Omøvej 11 i Kirke Såby
Medlemmerne indbydes til at overvære prisoverrækkelsen
med efterfølgende besigtigelse af ejendommen
lørdag den 7. november kl. 14.00
Foreningen vil være vært ved et lettere traktement

Omøvej 11

Afholdte arrangementer.

Valborgaften 2009

I det usædvanligt fine forårsvejr samledes det hidtil største antal gæster til foreningens traditionsrige Valborgaften på Tadre Mølle med folkedans, musik og god forplejning.
Den hidtil smukkeste majstang blev pyntet og rejst uden problemer – næsten helt lige.
Bålet måtte vi dog undvære, da der også var andre gæster på møllen.
Af samme årsag måtte desværre også de planlagte gamle lege for børn udgå.

Trods alle forholdsregler undgik vi dog ikke at blive hjemsøgt af heksen.
Formanden hidkaldte straks den gamle møllenisse – gårdboen. Han gjorde først et ihærdigt forsøg på at jage hende bort, men da hun så truede ham med, at han så ikke ville få mere af hendes bryg, blev han stærkt betænkelig, og efter at have fået en solid tår, tillod han hende at blive, bare hun ikke forheksede folk alt for meget og i det mindste holdt sig fra børnene.
Det sidste lovede heksen straks: "Jeg kan ikke fordrage børn. De er grimme, og de larmer".

Majstangen rejses

Sonnerupgård

Sammen med Lejre Arkiverne havde vi den 9. juni besøg på Sonnerupgård.
Trods regn i tove dukkede langt over 20 personer op – endda nogle på cykel.
Birgitte Israelsen tog os heldigvis straks indenfor i den smukt indrettede store lade, hvor Bente Trane fra Arkivet i Hvalsø og Bent Gottfredsen fra foreningen berettede om herregårdens historie, og Birgitte selv om stedet i dag.
Bente havde fundet mange gamle spændende dokumenter frem, fx. Ansættelseskontrakter, der gjorde fortiden lyslevende.
Vi kom en tur rundt og så de seneste tiltag, bl. a. de nyindrettede gamle sikringsrum fra Den kolde Krigs tid, da forsikringsselskabet havde gjort klar til i tilfælde af konflikt at flytte ud hertil fra København.
Da vi efterfølgende kom ud, var styrtregnen stoppet og vi fik besøgt voldstedet og den smukke park.

Sonnerupgård

Kilder – frådsten og møller

Den 28 marts samledes en betydelig skare ved Heslemølle, hvor vi blev vist rundt af ejeren Ole Olsen på den mest fremragende vis.

Vi fik set Røde Kilde, eller rettere kilder – Sjællands vandrigeste, der trak fire møller – og det gamle frådstensbrud, hvor man brød bygningssten til Soderup Kirke, samt ikke mindst vandfaldet, hvor landets største vandhjul engang har drejet.
Derfor brugte vi i indbydelsen det gamle navn Heslemølle (Haslemølle) og ikke det nyere Hestemølle, som er en forvrængning.
I tilgift kom vi ind i det gamle møllehus og ud at se Elverdamsdalens sidste udskridning, der måske ikke er mere end 1000 år gammel.
Næste stop var det gamle fuglereservat ved Landevejen. Her viste Ole Olsen igen rundt, og alle var med på at smyge sig igennem de værste tilgroninger, så vi kunne få set de mange opstemninger og kanaler, vandfald og søer, samt som det allervigtigste akvædukten, der leder Røde Kildes vand over Elverdamsåen til den fjerde mølle.
Sidste stop var ved Åstrup, hvor formanden fremviste et gammelt møllested – måske Kvarmløse Vandfaldsmølle - og den stensatte rende, der engang ledte vandet parallelt med dalen ned til møller nær selve Åstrup.

Koordinater: Møllestedet N 55 37,285 Ø 11 47,542, Den stensatte rende N 55 37,218 Ø 11 47,626

NB: Søndag den 25. oktober kl. 10.00 åbner miljøministeren et Spor i Landskabet på Hestemølle hos Ole Olsen.

Hermed bliver der offentlig adgang til herlighederne.
EHF har megen ros til Ole Olsen for dette flotte projekt, der også indebærer forbedrede adgangsforhold og en synlig kildekalkprofil.
Se hjemmesiden for Hestemøllegaard:

http://www.hestemoellegaard.dk

Der er også et link til den på foreningens hjemmeside.

Over åen efter vand

Den stensatte rende, Åstrup

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Vagn Reimann, *E-mail:* biva.reimann@mail.dk

Frederiksen, Jørgensen og Larsen

Studiekreds om Lejrekredsen og dens kandidater i 150 år.

EMNE:
Blæsenborg- og Lejrekredsen – 1849-1919 – en valgkreds

Lejrekredsen – 1919 – 2007 – en opstillingskreds
i Københavns Amtkreds 1920-1970
i Roskilde Amtkreds 1970 -2007 (amtets 5. kreds)

IDEER TIL INDHOLD:
I studiekredsen skal samles og udveksles viden om:
Den politiske udvikling i valg/opstillingskredsen
Partiernes indbyrdes stilling gennem tiden
Markante personer og deres indflydelse på Tinge
De opstillede kandidater, hvem var de?
Hvordan rekrutteredes kandidaterne – var de også sognerådsmedlemmer, amtsrådsmedlemmer osv.
Kvinderne – var de med?

DELTAGERE:
Målrettet invitation til partiforeningerne – de levende og de døde!

Folketinget 5. juni 1915

Bred invitation via pressen til almindeligt interesserede borgere i Lejre Kommune

NOGLE AF DE ÆLDSTE HOVEDPERSONER:
Wolfgang von Haffner, Egholm 1810-1887 – Landstinget.

Fritz (Frederik) Christian Rosenkrantz Scheel, Ryegaard f. 1833 – valgt til folketinget 1879 – 1895. Kongevalgt medlem af Landstinget 1895-1912.

Hans Jensen Rosleff, Mejeriejer i Lille Karleby, 1847-1904, valgt til Folketinget 1895-1904.

Hans Jensen Dønnergaard, Særløse sogn, 1854-1909, Folketinget 1880-1891.

Niels Frederiksen, Lille Karleby – Lyndby sogn f. 1874 – i folketinget 1913-1934.

Jørgen Jørgensen, Bispegården i Allerslev – 1888 - 1974 i Folketinget 1929-1960

RAMMER: Lejre Arkiverne

STØTTER: Partiforeningerne i Lejre Kommune m.fl.
START:
Som appetitvækker til studiekredsen afholder Bramsnæs Lokalhistoriske Forening en aften hvor arkivleder Anette Tonn-Petersen ridser nogle af de mange indfaldsvinkler op for studiet af "det politiske Lejre" og præsenterer nogle af de ældste hovedpersoner der tegnede egnen politisk.

Husmandsvilkår

Bramsnæs Lokalhistoriske Forening var inviteret til at fortælle lidt om "Husmandsvilkår" ved Holtensminde årlige byfest.
Forhenværende formand Karl-Johan Rubæk stillede op lørdag den 12.9.
Efterkommerne af husmændene i Holtensminde var mødt talstærkt frem. Ikke mindre end 30 personer (og to hunde) fra alle 14 huse var mødt frem og hørte om de vanskelige forhold, husmændene levede under helt frem til omkring 1950. kjr

Frederiksen, Jørgensen og Larsen:
Lejrekredsen og dens kandidater i 150 år
ved Arkivleder Anette Tonn-Peteren Lejre Arkiverne
Kirke Hyllinge Bibliotek (Byrådssalen, Lyndby Rådhus)
Onsdag d. 28. oktober 2009 - Kl. 19-21
Foredraget er tænkt som optakt til en studiekreds om det politiske liv på Lejreegnen,
som Lejre Arkiverne efterfølgende inviterer alle interesserede til at deltage i.
Arrangør Bramsnæs Lokalhistoriske Forening

Invitation til medlemmerne af de tre lokalhistoriske foreninger i Lejre

Bramsnæs lokalhistoriske forening arrangerer en bustur til Schleswig den 23. til 25. april 2010 og inviterer medlemmerne af Hvalsø og Lejre lokalhistoriske foreninger til at deltage.

Turen er under forberedelse, men kommer bl. a. til at omfatte besøg på Hedeby-centret, Dannevirkemuseet, hvor vi også vil se en del af Valdemarsmuren og en skanse fra krigen i 1864. Et besøg på Gottorp Slot og Stadtmuseum er også med i planlægningen.

Hvis du er interesseret i at vide mere om turen, så send en mail til voreslokalhistorie@mail.dk, så kommer du med på vores mailingliste og modtager oplysninger om turen, efterhånden som planlægningen skrider frem.

Med venlig hilsen
Mogens Rimm

Bramsnæs Lokalhistoriske Forening indkalder til ordinær generalforsamling på Langtved Færgekro den 18 februar 2010, kl. 1900.
Nærmere oplysninger om arrangementet vil blandt andet fremgå af Bramsnæs Lokalhistoriske Forening´s hjemmeside.
www.bramsnaeslokalhistorie.dk

NYT FRA LEJRE ARKIVERNE
Bramsnæs Hvalsø Lejre
Hjemmeside: www.lejre.dk/arkiver

Arkiverne i Lejre Kommune:
Nuværende opgaver og udviklingspotentiale

Arkiverne i Lejre Kommune

Lejre Arkiverne er Lejre Kommunes "skatkamre" eller videncentre for den lokale kulturarv.
I arkiverne findes det baggrundsmateriale, hvormed Lejre Kommune kan virkeliggøre sine visioner om at skabe en bo- og oplevelseskommune med udgangspunkt i Lejres unikke kulturhistorie fra fortid til nutid.
Arkivernes samlinger og fortsatte virksomhed bidrager til opbygning af en fælles identitet for Lejre Kommunes gamle og nye borgere.

Lejre Arkiverne er en kommunal virksomhed med tre afdelinger, hvorfra borgerne kan blive betjent.
.Arkivvæsenets opdeling i afdelinger ønskes bibeholdt fordi det fremmer og fastholder det lokale engagement, der gennem årtier har været med til at opbygge samlingerne.
En fortsat udbygning af arkivernes videnbank vil ske i et samspil mellem dette lokale engagement og det faglige personale på arkiverne..

Arkivernes opgaver

Opgaverne er som grundydelse til borgerne, at der i hvert arkiv opbevares materiale fra arkivets dækningsområde, og at der forsat indsamles og registreres nyt og gammelt arkivmateriale til samlingerne.
Hvert arkiv har en åbningstid, hvor borgerne kan få stillet dette materiale til rådighed, komme med forespørgsler og få betjening i egne undersøgelser eller slægtsforskning.

Udover disse basisopgaver formidles lokalhistorien udenfor arkiverne – altså i hele kommunen og til alle borgere ved arrangementer, udstillinger, publikationer og via hjemmesiden www.lejre.dk/arkiv .
En del af formidlingen, især af de kulturhistoriske værdier i kommunen, sker i samarbejde med de lokalhistoriske foreninger, Danmarks Naturfredningsforening, kirkerne, bylaugene, skolerne m.fl.

Derudover forskes der i fortiden og dokumenteres i nutiden bl.a. i fotos og film - ligeledes i hele kommunen, så arkiverne hele tiden udbygger videnbanken.

Videnbanken er opbygget gennem 30-35 år, og den største udfordring er hurtigst muligt at få digitaliseret samlingerne. Dermed kan de gøres tilgængelige i egne databaser og videre lægges på Internettet i den

landsdækkende arkivsite: "Arkibas-online", der er under udarbejdelse.
Borgerne efterspørger i stigende grad denne form for videndeling, men organiseringen og indtastningen af de mange tusinde billeder, dokumenter og oplysninger er mandskabskrævende, og er afhængig af større ressourcer end de nuværende.

Udviklingspotentiale for arkiverne

Bidrag til "oplevelseskommunen":

Arkiverne vil gerne tage initiativer til at kommunens nye borgere får en "velkomstpakke", der fortæller om baggrund og forudsætninger for kommunens visioner, planlægning, fremtræden, kultur og historie.

Arkiverne kan bidrage med rådgivning og fx gå ind i samarbejde med bylaug, der ønsker bevarende lokalplaner. Hermed kan arkiverne være med til at støtte og udvikle den lokale ansvarlighed overfor de umistelige kulturværdier.

I arkiverne kan borgerne, foreningerne og virksomhederne hente viden, materiale og assistance til udbygning af egne aktiviteter i kommunens kulturlandskab.

Arkiverne kan med basis i videnbanken gå i dialog med borgerne om fx bevaring og videreudvikling af det kulturhistoriske landskab og udstikning af rammerne for nye virksomheder og oplevelsestilbud: - Innovation med udgangspunkt i historien!

Arkiverne kan igangsætte, følge op på og støtte borgernes egen videnindsamling og amatørforskning, med det mål at fremme videndeling: Den enkelte får råd og assistance til selvstudier og forskning i den lokale kultur og historie - og deler sin viden med andre borgere via arkiverne, som "tak for hjælpen".

Arkiverne ønsker et tættere samarbejde med skolerne om udbygning af undervisningen, således at den omfatter den lokale kulturarv. Det kan bl.a. ske ved at fremme brugen af lokalhistoriske kilder i skolernes undervisning, jf. de nye læseplaner.

Arkiverne har en vision om at gøre den lokale kulturarv tilgængelig for børn i en ”Historieskole”, der i lighed med musikskoler og billedskoler henvender sig med spændende viden og oplevelser til børn i deres fritid. Vi råder over en spændende "kulisse" til en del af dette tilbud i form af et skoleklasseinteriør fra 1920'erne - men vi har i øjeblikket ingen steder at stille det op til brug.

I et samarbejde med andre foreninger mm. har arkiverne mulighed for at medvirke til integration af tilflyttere med rødder i andre egne og lande så de får en identitet som lejreborgere. Ved forskellige kulturelle arrangementer, undervisning og udstillinger kan arkiverne fx vise andre kulturelle forståelser med baggrund i histo-

rien og dermed skabe dialog borgerne imellem.

Bidrag til den kommunale forvaltning:
Arkiverne vil fremover arbejde på at få alle dele af den kommunale forvaltning bevidstgjort om at arkiverne eksisterer, således at man trækker på arkivernes materialer, viden og tilbud. Arkiverne kan fx:

Bistå ved udarbejdelse af lokalplaner, især hvad angår varetagelse af bevaringsværdier i kommunen.

Bidrage med viden og vurdering fx i forbindelse med bygningspræmiering (Danske Arkitekters Landsforbund).

Være med til at udvikle en særlig **Lejrepris**, hvor man præmierer privatpersoners pleje af kulturlandskabet eller respektfulde restaureringer af huse.

Samarbejde med Natur- og Miljøafdelingen i Lejre Kommune om formidling af kulturlandskabet

Indgå i nyoprettet Kulturmiljøråd i Region Midt- og Vestsjælland.

Hvis Lejre Kommune ønsker at oprette et kommunearkiv, som indeholder de sammenlagte kommuners og de gamle sognekommuners papirarkivalier samt de nye elektroniske arkivalier, kan det også sammentænkes med kommunens lokalhistoriske arkiver. Ved etablering af et kommunearkiv bevares en nærhed til arkivalierne fra fortid, nutid og fremtid, og der spares dermed udgifter til opbevaring og ekspedition ved Statens Arkiver.

Arkiverne vil gerne løbende invitere folkevalgte og forvaltningsansatte til videndeling under hyggelige og oplysende former fx ved udflugter, seminarer, møder mm. Formålet skulle være at kaste lys over historiske forhold, der kan eller skal medtænkes ved løsning af fremtidige opgaver, i henhold til Lejre Kommunes visioner om at skabe en bo- og oplevelses-kommune med udgangspunkt i Lejres unikke kulturhistorie fra fortid til nutid.

Vision:

At enhver borger i Lejre Kommune ved, at arkiverne er en videnbank hvor den enkelte kan hente værdifulde elementer til berigelse af sit liv - at alle borgere bruger "banken" -
- og sætter ny "kapital" ind til udbygning af den fælles viden!

At enhver borger og folkevalgt i Lejre Kommune anerkender og støtter udbygningen af kommunens arkivvæsen, så man opretholder den lokale kompetance - og fx ikke "går over åen efter vand", og henter konsulenter udefra til at fortolke historien og løfte kommunens visioner over i virkelighedens verden.

August 2009
Anette Tonn-Petersen
Arkivleder

Fremlagt og godkendt af Styregruppen for Lejre Arkiverne august 2009

Fra integrationsarrangementet i Hvalsø den 24. april 2009. Birthe Rønn Hornbech holder tale om den lokale kultur og betydningen af at høre til.

Herregårdsstudiekreds—2. sæson

Vinterens studiekreds om herregårdene i Lejre var tilrettelagt som en "karavane", der flyttede sig fra arkiv til arkiv indenfor Lejre Kommune.
Når efteråret banker på, fortsætter vi studiekredsen som flere studiegrupper, der mødes gruppevis om en enkelt herregård.
Vi placerer møderne i arkivernes almindelige **åbningstid**, og kan derfor både regne med at arkivarerne er til stede – men også, at der måske kommer andre arkivgæster med andre ønsker.
Hver studiegruppe kan herefter **selv aftale** mødegange, udflugter til Statens Arkiver osv.

Studiegrupper:
De, der vil arbejde med Krabbesholm, Egholm, Ryegaard og Trudsholm, mødes første gang torsdag d. 1. oktober kl. 18.00-20.00 på Bramsnæs Arkiv.
De, der vil arbejde med Lindholm, Kornerupgård og Ledreborg, mødes første gang onsdag d. 7. oktober kl. 17.00-19.00 på Lejre Lokalarkiv.
De, der vil arbejde med Aastrup, Sonnerupgård og Skullerupholm, mødes første gang torsdag d. 8. oktober kl. 16.30-18.30 på Hvalsø Arkiv.
Anette Tonn-Petersen, der igangsatte studiekredsen i vinter, vil være til stede den første gang alle steder, men kan derefter inddrages efter behov af de enkelte grupper.

Fællesmøder:
Torsdag d. 26. november og torsdag d. 18. februar kl. 17-20 holdes der fællesmøder for alle studiegrupper på Hvalsø Arkiv, hvor der udveksles resultater og ideer.

Bramsnæs Arkiv har åbent:
Tirsdag 13-16
Torsdag 13-20
Lejre Lokalarkiv har åbent:
Onsdag 12-16
Torsdag kl. 11-15
Den 1. onsdag i måneden dog 15-19
Hvalsø Arkiv har åbent:
Tirsdag: 14.00-16.00
Onsdag: 10.00-14.00
Torsdag: 15.30-18.30
1. lørdag i hver måned: 10.00-12.30

LOKALHISTORISKE SMÅARTIKLER

Af Bent Gottfredsen

Borrevejle Skov

Fortsat fra sidste nummer.

Legerup og Legerup Mølle

Borrevejle Skov vrimler med fortidsspor: Oldtidshøje, oldtidsagre og oldtidsveje, skålgrubesten, stenkister og fægange, hvorigennem man ledte kreaturerne på græs.

Særlig markant er en gammel mølledæmning, der

Her lå Legerup Mølle

hidhører fra Legerup Mølle.

Navnet Legerup dukker op første gang i 1347 under en omtale af Legerup Mølle i Borrevejle Skov i Såby Sogn. Her pantsættes møllen til Skullerupholms ejer, som siden pantsætter den til Valdemar Atterdag

Legerup kommer af mandsnavnet Lekis Thorp, altså Lekis udflytterbebyggelse fra omkring 1000 til 1200.

Vejspor og broncealderhøje

Af Legerup er afledt vandløbsnavnet Lejes Rende, hvoraf en strækning engang i 1800-tallet skiftede navn til Helligrenden. "Eg" udtales jo på Sjællandsk "ej". Den største respekt for dialekter, de er en vigtig del af vores historie, men når man begynder at stave på dem, mister stednavnene deres betydning på rigssproget. Hvor mange ved i dag at Ejby betyder Egby ?

Stenkiste over Lejes Rende

I 1458 omtales landsbyen Legerup første gang, da med fire gårde. Den lå i nogen afstand fra møllen.

Først i 1600-tallet samles gårdene til én stor gård Legerupgården. I 1630`erne kom gården og møllen under Lind-

Fægang

holm Gods og dermed under Gevninge Sogn.

Amatørarkæolog Henry Nielsen foretog afsøgninger med metaldetektor og fandt herunder spor, der kunne tyde på brand og krigshandlinger under svenskekrigene, men møllen overlevede trods alt krigene, idet den nævnes en sidste gang i 1701 i Gevninges Kirkebog.

Dyrlæge Tobiasen skriver i sin Gevningebog, at han ved gravninger har fundet ruiner på stedet ved en stump blind markvej kaldet Leierups Gade.

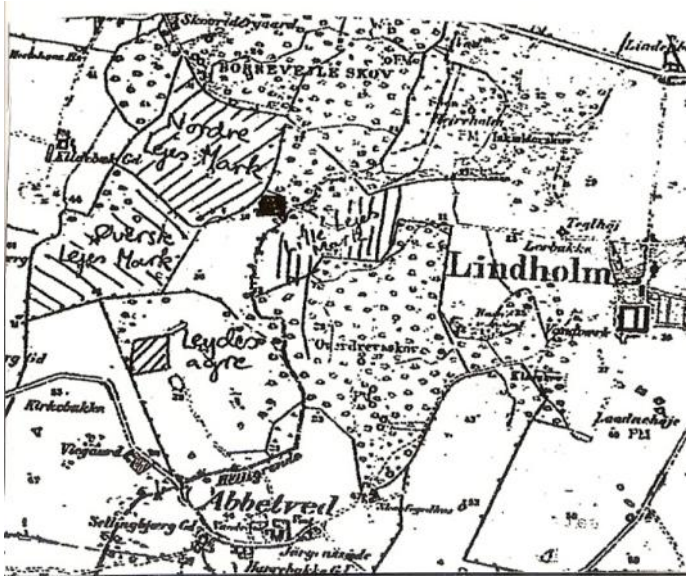

Legerups Agre indtegnet på nutidskort. Det mørke felt markerer landsbyens beliggenhed.

På kortet ses Legerups marker og med sort Legerup Gade. Tæt ved i skovbrynet findes de tydelige dæmningsrester af mølleanlægget.

Koordinater: Mølleanlæg N 55 38,443 Ø 11 54,087 Vejspor N 55 38,578 Ø 11 55,120

Udretningen af Elverdamssvinget

I 1930'erne kom der for alvor gang i bilismen. Nu skulle alle de umulige sving rettes ud.

I 1938 kom turen til Elverdamssvinget på den gamle 1700-tals vej gennem Broskov nord for Åstrup på Kallundborglandevejeen.

Det skete ved anlæg af en vældig vejdæmning tværs hen over Elverdamsdalen.

Set fra dalen blokerer den enhver form for faunapassage, og visuelt er den en fæl prop i den smukke ådal.

Set fra vejen har man fået en pragtfuld udsigt.

Det var dog ikke alle, der var uden betænkeligheder dengang.

Danmarks Naturfredningsforening skrev som tekst til billedet:

Luftfoto 1938

"Et meget talende eksempel på den omvæltning, som en udretning af en kroget vej kan forårsage i landskabsbilledet. Ikke alene kræver en moderne hovedvej store kurver i svingene, men tillige en udretning af længdeprofilet, således at stigningsforholdene bliver jævne gennem afgravning eller opfyldning af store dæmninger som i dette tilfælde, hvor terrænet er stærkt kuperet. Billedet er taget, forinden dæmningens sider er tilgroede, men det vil være indlysende, at muldbehandling og eventuel beplantning er et spørgsmål, der kræver den største opmærksomhed. Ligeledes opstår der selvfølgelig vanskelige problemer med hensyn til den nu delvis overflødiggjorte gamle vejstrækning."

Beplantningen kom, og det endda godt. Den delvis overflødiggjorte vej er nu næsten fjernet.

En lille del af vejen tjener i dag som skovvej i Broskov.

.Nye fortidsminder i Bidstrupskovene.

Et par vinterdage kom landinspektør Klemmensen fra Kulturarvstyrelsen på opmåling omkring Alabasthøj i Storskoven på foranledning af Viggo Nielsen, der gerne vil have flere registreringer med i sin kommende bog.

Skovrideren, skovfogeden og EHF`s formand benyttede lejligheden til at blive klogere.

Det blev givtige dage. Klemmensen registrerede bronzealderagre ved selve Alabasthøj og fandt endda en skålgrubesten med to huller, som muligvis markerer et skel.

Ganske tæt på vejen fandt han en skibssætning fra bronzealder med bevarede sten.

Jernalder- og middelalderagre blev det også til - og naturligvis oldtidsveje.

Vi lokkede ham på afveje og fik ham til at se på dæmningerne og grøfterne ved Kvandruphus.

Han var enig i, at de lave dæmninger var fiskedamme, antagelig til opdræt af yngel.

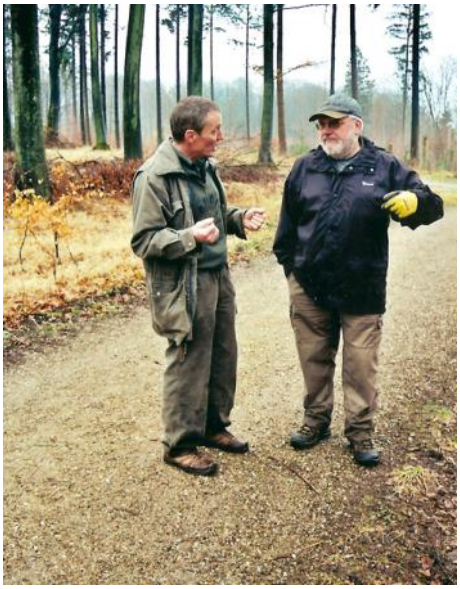

Skovfoged Jessen og landinspektør Klemmensen drøfter de mange nye fund, og hvordan de skal beskyttes.

Han mente, at den store dæmning, som hidtil er blevet registreret som dæmning for en græsmølle, måske også kunne have tjent som vandreservoir for engvanding, fiskedammene eller for en anden mølle.

Den dybe grøft inde i skoven, som vi mente var en flækgrøft til markering af skel, viste sig at være en meget gammel fægang (måske oldtid), der kan følges ud på overdrevet, når man først er opmærksom på det.

Fægange er dybere end flækgrøfter og har volde på begge sider for at sikre, at kreaturerne går den rette vej. Voldene kan have været suppleret med hegn.

Fra skovens side vil man indarbejde hensyn til kultursporene i driftsplanen.

I Hestehaven i Åstrupskovene har Klemmensen også foretaget opmålinger af de allerede kendte store agersystemer.

Helleristninger, fire soltegn fra bronzealderen på en sten fra et gravanlæg ved Venslev Huse.

Billedet er fra en CD ”Fortidsminder ved Gudernes Stræde”

CD´en er lavet af Olav Sejerø.

LETHRICA

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad af samme navn og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Bladet udgives af Lejre Historiske Forening, Egns-historisk Forening i Hvalsø og Bramsnæs Lokalhistoriske Forening, ligesom Lokal-arkiverne har en fast rubrik.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af forenin-gerne i Lejre, Hvalsø og Bramsnæs samt lokalarkiverne Ved ***manglende levering*** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen, tlf. 46480725, mail: annilejre@email.dk
EHF: Ole Theill Knudsen, tlf. 46408253, mail ole@gundested-camping.dk.
BLF: Vagn Reimann mail: biva.reimann@mail.dk

Redaktionsudvalg:
Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Anne Jægerskou, Hanne Manscher, Vagn Reimann og Mogens Rimm.

Redaktion og layout:
Thyra Johannesen. Mail: thsj@mail.tele.dk

Oversigt over kommende arrangementer

Mandag den 19. oktober kl. 19.30 på Lejre museum:
Udgravningerne ved skibssætningen

Lørdag den 24. oktober kl. 14.00 ved Jystryp kirke:
Besøg i Jystrup og Valsølille kirker

Lørdag den 7. november kl. 14.00 Omøvej 11, Kirke Såby:
Årets pris 2009

Torsdag den 19. november kl. 19.30 på Felix:
Endnu flere Lejrehaller

Torsdag den 16. november kl. 17 – 20 på Hvalsø Arkiv:
Fællesmøde for herregårds – studiegrupperne

Torsdag den 4. februar kl. 19.00 på Felix:
Fra Rolf Krake til Gorm den Gamle

Torsdag den 18. februar kl. 17 – 20 på Hvalsø Arkiv:
Fællesmøde for herregårds – studiegrupperne.

Torsdag den 18. februar kl. 19.00 på Langtved Færgekro:
Ordinær generalforsamling i Bramsnæs Lokalhistoriske Forening

Tirsdag den 23. marts kl. 19.30 på Gundestedgård:
Ordinær generalforsamling i Lokalhistorisk Forening for Hvalsø

Torsdag den 25. marts kl. 19.00 på Domus Felix:
Ordinær generalforsamling i Lejre Historiske Forening

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk
Hvalsø: ole.theill@knudsen.mail.dk
Bramsnæs: biva.reimann@mail.dk

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2010. Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.